

شتابزدگی در بازجست یک مفهوم

عباس جلالی

و اختراع دستگاه چاپ، نگاشتن چنین رخدادهایی دقیق تر و آسان تر گردید. امروزه فزونی سرعت درآمد رشد، گسترش راهها و آسانی در ترابری خواروبار و دادستدهای بین المللی و پیدایی برخی از سازمان های جهانی تا اندازه ای هراس از این بلای آسمانی را کاهیده، اما از دیگر سو افزایش شگفت آور جمعیت به فاجعه بار شدن چنین رخدادی عمق بیشتری داده است. اینک هر خشکسالی برابر است با امکان مرگ و میر هزاران هزار انسان. کتاب حاضر در میان انگشت شمار کتاب های نگاشته به فارسی در این زمینه به ویژه در سه دهه ی کنونی کوشیده به باز جستی از مفهوم خشکسالی بپردازد و راهکارهایی را نیز برای آن پیش بنهد. نویسنده در "سر آغاز" کتاب تعریفی از خشکسالی به دست داده است؛ "خشکسالی ها از مهمترین بلاهای طبیعی هستند که علی رغم تلفات انسانی کم، از خسارت های اقتصادی و تبعات اجتماعی فراوان برخوردار هستند". وی ضرورت پژوهش در این زمینه را بخاطر بودن سرزمین ما در قلمرو آب

نام کتاب : خشکسالی از مفهوم تا راهکار / نویسنده: منوچهر فرج زاده / ناشر: انتشارات سازمان جغرافیایی نیروهای مسلح / چاپ یکم / ۱۳۸۴ / شمارگان: ۳۰۰۰ نسخه در ۱۲۸ صفحه / بها: ۱۰۰۰۰ ریال
بسیاری از پدیده های طبیعی با چرخه های کوتاه و بلند خود در زندگی یک یا چند نسل از آدمیان یادها و نشان هایی ماندگار بر جای می گذارند. پدیده هایی چون خور گرفت، سیل، زمین لرزه، آمدن ستاره ای دنباله دار، توفان، بیماری های همه گیر، یورش ملخ، خشکسالی و... در زندگی نیاکان ما نیز بی گمان چنین رخدادهایی بوده که در گذر زمان رفته رفته رنگ باخته و فراموش شده است. مگر آنهایی که در جایی نگاشته شده باشند؛ بر توماری از پوست، برگی از کاغذ، بر سینه ی کوه با تابلویی نقاشی یا بر سنگنبشته ای. خشکسالی نیز از پدیده های شوم برای جامعه بشری است که تنها پاره ای از رخساره های آن در افسانه ها، کتاب های کهن تاریخ بر جای مانده است. با گذر زمان و آغاز عصر نوزایی

و هوای خشک جهانی یاد کرده است. پیشگفتار کتاب با تعریفی از "بلایای طبیعی" آغاز می‌شود که نمونه‌های آن را زمینلرزه، سیل، خشکسالی، پیشروی آب دریا، آتشفشان، توفان و آفات طبیعی بر شمرده است. پدیدآور هدف از نگارش کتاب را یافتن قانونمندهای طبیعی حاکم بر پدیده‌ی خشکسالی دانسته که می‌کوشد با بهره‌گیری از روش‌های آماری و ریاضی ویژگی‌های مختلف آن را در بخش‌های گوناگون آب و هوایی ایران شناسایی و بیان نماید. وی برای نگارش کتاب از ۳۴ پایه نگاشته فارسی، ۶۶ منبع انگلیسی و انگشت شماری منبع آلمانی، سود جسته است. شمار فراوان پایه نگاشته‌ها در گام نخست نشانه‌ی دقت و پشتکار پدیدآور تواند بود و بردرستی گفته‌های آن دلالت می‌نماید، اما رخنه‌ی پاره‌ای خطاهای غریب در کتاب، شتابزدگی نویسنده را در نگاشتن اثر نشان می‌دهد. چندانکه از بررسی وضعیت جغرافیایی ایران و جای‌گیری این سرزمین بر روی نوار بیابانی جهان، تن زده است، چیزی که می‌توانست بزرگترین توجیه برای بروز خشکسالی باشد. کتاب در پنج فصل؛ مفاهیم پایه‌ی مطالعه‌ی خشکسالی، روش‌های مطالعه خشکسالی، ویژگی‌های رژیم بارندگی ایران، تحلیل ویژگی‌های خشکسالی‌های کشور و راهکارهای کاهش اثرهای خشکسالی، زیر فصل‌ها و بخش‌های فراوان نگاشته شده است که دو فصل نخست به بررسی‌هایی کلی و جهانی پرداخته و فصل سوم و چهارم آن ویژه‌ی ایران نگاشته شده است.

هر فصل با مقدمه‌ای می‌آغازد و با تلخیص و نتیجه‌گیری پایان می‌گیرد. از پرکشش‌ترین بخش‌های کتاب "دوره‌های تناوبی رخداد خشکسالی" است که در آن به دوره‌های ۱۱ ساله‌ی "کلف‌های خورشیدی" اشاره کرده و از چرخه‌های (دوره‌ی ۲۲ ساله) و دوره‌های ۴۴ ساله‌ی سانسون، تغییرات بارش در فرانسه و مدیترانه یاد کرده است. از دیگر بخش‌های جالب، "نقش انسان" است که تازه‌ترین دخالت‌های انسانی در طبیعت و محیط زیست را به نمایش گذاشته است. نویسنده درباره‌ی عوامل مؤثر در پدید آوردن شرایط گوناگون خشکسالی چنین می‌نویسد: "این عوامل می‌تواند در چارچوب عوامل فیزیکی و مکانی متعددی در گردش عمومی جو و تغییرات آب و هوایی مورد بررسی قرار گیرد.

امروزه تحقیقات نشان می‌دهد که توزیع و کیفیت بیان انرژی در جهان نقش مهمی در وقوع یا عدم وقوع شرایط بارانی مناطق مختلف جهان برعهده دارد که مطالعه‌ی آن می‌تواند پاسخ سوالاتی همچون علت وقوع بارش در جنوب شرق ایران در حالیکه خشکسالی بر هند و پاکستان استیلا دارد یا علت خشکی و پیشروی آن در ایران و عربستان را فراهم کند. نویسنده برای هر چه روشن‌تر شدن گفته‌هایش از ۱۴ جدول و ۱۷ شکل سود جسته که سیاهه‌ای از آنان را در آغاز کتاب آمده است.

کم و کاست‌های کتاب گاه چنان فراوان شده که نگرانی خواننده را در نادرست بودن درونمایه‌ی اثر بر می‌انگیزد. گمان می‌رود که اگر شناسنامه کتاب از نام ویراستار و نمونه‌خوان تهی نمی‌شد این نگرانی کاهش می‌یافت. مانند غلط‌های چاپی در واژگانی همچون concept بر پشت جلد کتاب، مهمترین [مهمترین] در ص ۵۲، وسیعی [وسیعی] در ص ۱ و واژه "آواره" که در ص یکم به صورت آورده آورده چاپ شده است. غلط‌های چاپی در سیاهه‌ی منابع انگلیسی بسیار چشمگیرتر است. مانند منبع شماره‌ی ۲۷ (ص ۱۱۰). پاره‌ای از خطاها را نیز باید به پای شتابزدگی پدیدآور گذاشت مانند چهارچوب [چارچوب] ص ۴، راهنمای انگلیسی مانده‌ی نقشه‌های ص ۸۹ و ... که ناخوانا هم هستند. جالبتر از همه آنکه در جدول ص ۸۵ "سالها" بر حسب گاهنامه میلادی (۱۹۶۶) نوشته شده که برابر با ۱۳۴۵ خورشیدی است. این همه از ناشری چون "انتشارات سازمان جغرافیایی" که نماد دقت باید باشد مایوس کننده است. می‌ماند دیرباب شدن پاره‌ای از بندها و جمله‌های کتاب به خاطر کار برد واژگان انگلیسی بدون برابر نهاده‌ی فارسی است؛ آنتی سیکلون anticyclone [واچرخه]، تراف (؟)، دیپاتیک (؟) که در فرهنگ واژگان نیز یافت نمی‌شود و برخی واژگان جا افتاده که نویسنده در کاربرد انگلیسی آنها پافشاری کرده است همچون هیدرولوژی [آبشناسی] و گاه واژگان عربی بجای فارسی همچون استحصال [= به دست آوردن] قلت نزولات [= کم بارانی]. به امید آنکه نویسنده در چاپی دیگر در از میان برداشتن کم و کاست‌ها بکوشد تا اثری ماندنی و دانشگاهی فراهم آید.